

СБРОВЫІ АРГАНІЗАЦЫІ БЕЛАРУСКАГА ВОЙСКА

У в т у п .

Кожны народ, які імкнецца да незалежнага жыцця, заўсёды стараецца тым ці іншым спосабам стварыць сваю збройную сілу. У залежнасці ад абставінаў, у якіх дадзены народ знаходзіцца, рэалізацыя гэтых думкі праводзіцца на розным. Адна стварэнне нелегальных арганізацый, якія падрыхтоўваюць вайсковыя кадры, іншыя маскуюцца пад якімі-небудзь легальнымі арганізацыямі, як арганізацыі скартова, скаўтынг і інш. Прыкладам удалага выкарыстання легальнай арганізацыі для падрыхтоўкі вайсковых кадраў можа служыць польская арганізацыя стральцоў у Аўстрыі перад 1914 годам.

Беларусы ў гэтым часе знаходзіліся пад найцяжэйшым уціскам і вельмі ўважлівым кантролем з боку расейскіх уладаў. Да таго-ж нацыянальная свядомасць у шырокіх беларускіх масах была тады вельмі малая, так што стварэнне арганізацый якія-бы маскавалі падрыхтоўку вайсковых кадраў, або аднаведныя нелегальныя арганізацыі было немагчымым. Праба арганізацыі беларускага войска з'явілася толькі пасля расейскае рэвалюцыі 1917 году. Нацыянальна свядомыя беларусы з энтузіязмам кінуліся арганізоўваць беларусаў-вайсковых царскае арміі, аднак вынікі гэтых прац былі здушаныя бальшавікамі пасля кастрычніцкае рэвалюцыі. У 1919 і 20 гадох у часы польскай акупацыі Беларусі, была спроба выкарыстаць палкаў для падрыхтоўкі вайсковых беларускіх кадраў. Хоць вынікі гэтых акцый былі наагул адносна добрыя, гэтыя кадры усё-ж такі змарнаваліся ў часе ад 1920 да 1941 году. Кадры нацыянальнай беларускай дывізіі, якая была арганізаваная ў Менску, былі знішчаныя бальшавікамі пад заклікам нацыянальнага ўхілу. Такім чынам, другая сусветная вайна засьпеда беларускі народ без ніякіх вайсковых кадраў.

Бег гэтых ваіны паставіў беларускі народ у вынятковы трагічны палажэнні. Недабіткі Чырвонае арміі, бальшавіцкая партызаншчына запоўніла лясы Беларусі. Яна лічылася на соткі тысяччаў чалавек і жылася на кошт беларускага набельніцтва. Пры гэтым методы ейных дачыненняў да гэтага насельніцтва былі чыста бальшавіцкія - гэта значыць грабеж, паленне вёсак, расстрэлы нявінных людзей і т.п.

Змагацца сабскімі сіламі з гэтым добра арганізаваным і вялізарным бандытызмам беларускі народ ня меў ніякай магчымасці. Немаглі даць рады з партызаншчынай нямецкія акупацыйныя ўлады. Яны былі прымушаны зварнуцца да беларускага насельніцтва з прапановай, якая шчыра кажучы была хутчэй загадам, дапамагчы ім у змаганні з бальшавіцкім бандытызмам.

Дачыненні немцаў да беларусаў мала розніліся ад бальшавіцкіх, з той можа розніцай, што тут усё экзакцыі праводзіліся масава. Часамі гэтыя рэпрэсіі былі больш, чым жорсткія, прост зверскія. Выражаліся яны у масавай прымусавай высілцы людзей у Нямеччыну на нявольніцкую працу, вельмі частае паленне цэлых вёсак разам з насельніцтвам і г.д. Як прыклад такога зверства можа служыць вёска Доры ў Валожыншчыне, дзе насельніцтва вёскі было ~~аб'яднана~~ сагнанае ў царкву і пасля, разам з царквой, спаленае жыўцом.

Аднак, каб пазбавіцца штодзённае помсты бальшавіцкіх пар-

тыізнаў, і ня глядзячы на ўсе зьверствы немцаў, беларусы наважылі прыняць нямецкую прапанову супольнага змаганьня, бо яна давала нацыянальна думарчым беларусам надзею стварыць вайсковыя кадры, узяць у рукі зброю і арганізаваць свае адзінкі на вайсковым узоры. З гэткае нагоды беларусы не маглі не скарыстаць, тым болей, што ніякае іншае дапамогі-апекі ~~ў/ўдз/ўдз~~ беларускі народ зь ніадкуль ня меў, як мелі гэта прыкладам палкі. Разважыўшы ўсё гэта бальжыня беларускага народу пайшла на арганізацыю паліцыйных батальёнаў, пазьней самааховы і яшчэ пазьней Беларускай Краёвай Абароны.

Ніхто зь іх не лічыў гэта калыбаранствам, а толькі вымушанай неабходнасьцю, нагодай да стварэньня пачаткаў свае вайскаваецці. Прысьцеі какучы, гэта была тая брытва за якую хапаліся той, што тоніца. Галоўнае было - атрымаць у рукі зброю, якую ўжо накіруецца туды дзе будучь гэтага вымагаць інтарэсы беларускага народу, так і сталася. Выступленьне беларускіх вайсковых адзінак супроць немцаў было нярэдка, як прыкладам выступленьне 13-га паліцыйнага батальёну супроць немцаў пад Аўгустовам у жніўні 1944 году, прарыў нямецкага фронту Беларускай дывізіяі пад Цьвізэліям 30 красавіка 1945 г. і т.

Беларуская вайсковая акцыя пад нямецкай акупацыяй мела ня толькі значнае вайсковае, але і агульна нацыянальнае. З поўным аб'ектыўызмам трэба сьцьвердзіць што ад стагодзьдзі не было на Беларусі такога нацыянальнага ўдэліму, як у часе мабілізацыі ў Краёвую Абарону. Той факт, што да сьгодняшняга дня існуе на Беларусі супроць-бальшавіцкая партызанка, што на эміграцыі вайсковыя беларусы ня йдуць у ніякае войска, чакуючы на арганізацыю беларускіх вайсковых адзінак, што беларусы дятуюць аб збройным вызьважэньні Беларусі, трэба дзякваць беларускай вайскавай акцыі пад нямецкай акупацыяй.

1) Моцнае прабылі вольны, што мабтэра і л
божы мабтэра і л
у 40-х гадох

СПРОВЫ

арганізацыі Беларускага Войска пры нямецкай акупацыі Беларусі

1.

Беларуская паліцыя.

Калі у 1941 годзе нямецкая армія заняла увесь абшар Беларусі, то беларускія нацыянальныя арганізацыі і паасобныя адказныя беларускія грамадскія дзеячы, пачалі ста рацца пера д нямецкімі уладамі аб да-зvole на арганізацыю Беларускага Войска, якое-бы супольча з нямецкай арміяй магло змагацца супроць бальшавікоў. Немцы у гэтым часе дайшлі да найбольшай сваёй вайсковай моцы і пераможнай паход ня м ецкіх арміі аж пад Маскву і Сталінград даў права верыць ім у безумоўную іхнюю пе рамогу. Беларускія прапачоны аб вайсковай помачы выдаваліся немцам дзяцінна сьмешнымі і таму яны зусім не сьпешаліся з беларус-каю вайсковаю справаю.

Аднак заняўшы амаль усю Еўропу, немцы не маглі ахапіць і усіх ва-тых імі абшараў і дзеля гэтага не маглі абыйсьціся без помачы мянсо-вага часельніцтва. З гэтай мэтай яны пачалі арганізоўваць зь меісно-вага жыхарства гэтак званую дапаможную паліцыю. Народы, якія мелі дазначыне ка нспірацыйнай працы, хутка зразумелі, што пад дапаможнай паліцыяй можна заканаспіраваць свае вайсковыя кадры. Беларускія шырокія массы гэтага, на жаль, не разумелі, а маючы ад стагодзедзяў непрыхільнасьць да паліцыі, у дапаможную паліцыю ішлі вельмі мала і неахвотна. Дзеля гэтага, у заходняй Беларусі дапаможная паліцыя была апаважаная палякамі, а у Усходняй частцы у паліцыю пайшлі най-горшыя адзінкі, з мэтай пажывы.

15-га верасня 1941 года я, на запыт імя старшыні гораду Мэнску доктара Тумаша, прыехаў у Мэнск, каб абачыць камандаваньне мэнскай беларускай дапаможнай шуц-паліцыяй. Калі я троха прыгледзеўся да гэ-тае паліцыі, то мяне ахапіў страх, так марна яна прэдстаўлялася. Была гэта публіка абсалютна не злысцэлічавая, бальшыня былі кры-мічальствы, якія вызваліліся с турмаў у пераходны момэнт, п'яніцы, зладзеі і разбойнікі.

Начальнікам паліцыі быў Касмовіч Ізьмітры, чалавек з духоўнай асьветаў скончыў духоўную праваслаўную сьмінарную, які зусім не значыся ані на вайсковай арганізацыі, ані на вайсковай падрыхтоўцы. Пад гэтым поглядам вырачаў яго капітан Пугачоў Міхал. Капітан Пугачоў быў кайдравым афіцэрам савецкай арміі, афіцэр вельмі дысцыплінаваны і сумленны. Ён проста із скуры вылазіў, каб як небудзь прывёсьці гэту банду у сякі-такі парадак. Афіцэральна ён называўся начальнікам стра-вой часткі мэнскай паліцыі. Праца ягоная была сапраўды працай Сузыфовай. У склад мэнскае паліцыі быў таксама уліты гэтак званы / шуцмовы зьвяз/, які быў арганізаваны пера д вайскою Чымыччыны з бальшавікамі з беларусаў палонных з польскае арміі у Чымыччыне. З пасярод маладых хлапцоў гэтага зьвязу былі некаторыя вельмі прызвай-тыя але частка з іх складалася з п'яніцаў.

Заступнікам Касмовіча па частцы выдзеньня следзтва быў Вітушка Мі хал, чалавек, які на меў ані вайсковай ані юрыдычнай асьветы. З самага пачатку паліцыя называлася / орднугсдінст/ была падпарадка-ваная С.Д. Амаль што цзень С.Д. праводзі ла арышты у Мэнску з мэтай выдзеньня шкодных камуністычных элемэнт і ужывала да гэтае мэты / орднугс-дінст/. Пры арыштах і пры вобьсках паліцыя займалася ардынчарным ад-крытым грабязом. Разумецца, прагаварыць да сумленных гэтых людзей, па пачуцьця абавязку раўчалася таму, што супаць гарох аб сьцяну.

Вось гэтак выглядала мэнская паліцыя, якой я меў камандаваць і лася стацца кадрай для будучага беларускага войска.

Сьцьвердзіўшы гэты сумны ф акт, я прышоў да пераконаньня, што арганізоўваць паліцыю треба ад пачатку і што ў першую чаргу треба прыгатовіць кадры паліцыі, а дзеля гэтага неабходна адчыніць школу падафіцэраў паліцыі. Гэтую справу зразумеў і старшыня гораду Мэнску доктар Тумаш. Мы ў доктарам Тумашам паставілі, што паліцыю якая ужо існуе пакінуць так, як яна ё сьць, а пачаць стараца атрымаць да звол нямецкіх уладаў на адчыненне у Мэнску падафіцэрскай паліцэйскай школы з трох месячным курсам. Я апрацаваў праект арганізацыі школы, праграму вайскавай і агульнай падрыхтоўкі і з адпаведным мемарыялам мы прадставілі усе гэта нямецкім уладам на зацьверджанне.

Камісар Гораду Мэнску і вышэйшыя паліцэйскія улады ад якіх залежала адчыненне школы, самую ідэю і праект школы вельмі пахвалялі, а дазвол на адчыненне школы пад рознымі прычынамі адцягвалі.

У пачатку лістапада 1941 году, Касмовіч разам з Вітушкай пачалі працаваць у Смалянск і як свайго наступніка на пачальніка паліцыі, Касмовіч запрапачаваў немцам Ільяча Саковіча. Немцы на гэты кандыдатуру згадзіліся, такім чынам начальнікам паліцыі стаўся Саковіч. Саковіч сваёй функцыяй вельмі праняўся, але як і Касмовіч гэта быў чалавек зусім не вайскавы і пад гэтым поглядам яго мусілі вылучаць іншыя. Ідэю школы Саковіч таксама вельмі падтрымліваў і там, дзе было магчыма, рабіў націск на нямецкія улады.

У канцы канцоў немцы прыйшлі да пераконаньня, што паліцыю треба усё-ж пераарганізаваць і рэарганізаваць і згадзіліся на арганізацыю паліцыі нае школы, а гэта было ў нашым праекце, а курсаў на якіх мелі быць пераарганізаваны ўсе паліцыянт.

Я быў запрошаны аначальнікам мэнскай паліцыі на стачовішча пачальніка гэтых курсаў. Мэю была апрацаваная і праграма курсаў, плян курсаў і ад першага сьнежня 1941 году курс распачаўся. У праграму курсаў уваходзілі наступныя прадметы: 1/ Вайсковая падрыхтоўка, на якую было прызначана 50% часу, 2/ Нямецкая мова, 3/ Беларуская мова, гісторыя і географія Беларусі і 4/ Палітычная ўага даваньне. Дзеля таго, што гэтыя-ж паліцыянт, якія пачыналі быць прыходзіць на курс, адначасна з тым выконвалі свае службовыя абавязкі, то увесё стан паліцыі ў сіле 400 чалавек, быў падзелены на тры зьмечы. Адна зьмечы была на службе, другая зьмечы аддыхала і трэцяя зьмечы прыходзіла на курс, так што на курс паліцыянт прыходзіў што трэці дзень. Ясна, што пры такой пастаўцы справы, шмат навучыць было трудна, але той ф акт, што кожны трэці дзень паліцыянт браўся у рукі і можна было яго ня толькі вкчыць строю, ад і весьці з ім выхаваўчыя гутаркі, даваў вельмі шмат і паліцыя паволі пачала прымаць што раз больш людское аблічча.

Для папярэньня паліцыі была створаная прыёмная камісія у склад якой уваходзілі, чач. па ліцы Саковіч, я, чач. страявой часткі капіта Пугачоў і перакладчык Цвірчэр. Гэтая камісія паставіла найбольш праступны элемент з паліцыі звольціць, а на іх месца прыняць новых кандыдатаў з вёсак. Нямецкія улады пайшлі нам на спатканне і фактычна чекатарыя паліцыянт, - яўныя зьладзеі былі арыштаваны і пасаджаны у турмы, а чекатарыя звольчаны.

Інакш тую адначасна ф акт, што немцы прапачвалі увесьці індэсчыя пакараньні, якія выконваліся перад строям бійцам вітоўчым гумовай палкай. Гэткая экзэкуцыя рабіла, праўда, на паліцыянтаў пэўнае уражанне, але на зьмяшчэнне праступчасці зусім не уплывала.

Была вьвернута вялікая увага на прапаганду. У беларускай газэце быў адчынены гэтак званы / куток беларускага паліцыянта/. Кандыдаты у паліцыю пачалі заклікацца праз газэту. Заклік гэты паставаўся без адназу. У паліцыю пачалі прыбываць новыя людзі з вёсак, якія прахрызілі праз прыёмную камісію. Найгоршы элемент, у меру чашліву новых кандыдатаў са службы звальняўся, так што пад ёсню 1942 году у паліцыі наўсталя ідро маладых здаровых фізычна і маральна і сьведамых чашнячальна беларусаў

З нямецкага боку нагляд над ку рсам меў начальнік менскай шутца ліцні падпалкоўнік Бенско. Трэба адцацьспарвадліваць, што немцы цікавіліся толькі вайсковай падрыхтоўкай, рэшта прадметаў іх мала цікавіла, так што я меў вельмі вялікую свабоду. Найбольшую увагу я звярнуў на палітычнае ўгадаванне. Тут я мог весці гутаркі на тэмы, якія толькі мне падабаліся.

У часе маіх гутарак пачалі пасярод паліцьянтаў выяўляцца сьведы беларусы. Былі гэта пераважна маладыя нова-прычатыя хлопцы, пераважна вайсковага паходжання. Але вялікая частка паліцьянтаў былі людзі вельмі вусыфікаваныя, якім беларуская справа была чужая і невразумелая. Вось гэтых маладых паліцьянтаў сьведаміх беларусаў я і выдзеліў у асобную групу і перакачаў падпалкоўнік Бенско, што для іх трэба стварыць асобны курс з мэтай прыгатаваньня інструктароў для вайсковай падрыхтоўкі паліцьянтаў. Такім чынам, у пачатку мая 1942 года паўстаў інструктарскі курс менскай шутцаліцні, а фактычна замаскаваная беларуская нацыянальна-патрыятычная школа. На гэтым курсе, апрача стрэляных заняткаў, вяліся сыстэматычныя выклады та іхнікі. Паўстаньне гэтага курсу было вялікім дасягненьнем. Ад першых пачаткаў арганізацыі беларускай паліцні, калі яна была недысцыплінаванай бандай якая ня мела ні нацыянальнага твару ні я кога колечы паняцця аб маральнасці, ці чалавечнасці, дайшці да нацыянальна-патрыятычнай школы, моцна нацыянальна сьведмай якой разумела дакладна свае правы і абавязкі адносна свае Бацькаўшчыны, была прароблена вялізарная праца. Гэтая група маладых беларусаў быў сьветлым праменьчэкам на фоне сумнае памяці менскай паліцні, якая называлася беларускай.

Працу гэтую да канца я, на жаль, дзясць ня мог. У ліпені 1942 года на Беларусі здарыўся выпадак вялікага гістарычнага значэння для Беларускага Народу, які адарвеў мяне ад ранаейшае працы. Гэтым здарэннем было паставіна вышэйшых нямецкіх уладаў аб арганізацыі беларускае самааховы. Я быў пакліканы на працу ў новаўстаўленую беларускую крэху вайсковую арганізацыю, якая называлася Беларускай Самааховай.

Адносна беларускай паліцні на правінцы, трэба сказаць, што ад першых пачаткаў яе арганізацыі да вясні 1942 году у ёй таксама зрабіліся вялікія змены на лепшае. Дзеля таго, што, як я ўжо успомніў вышэй, у беларускай газэце у Менску быў адчынены беларускі куток, у якім звярталася увага на усё блажы бакі нашае паліцні і прамаўлялася да нацыянальнага сумлення беларускага паліцьянта, дапацуньня абавязковасці і т.п. то ў канцы канцоў гэта не заставалася бяз сьледу. Паліцьянты з правінцы пачалі што раз часцей прыязджаць у Менск і цікавіцца рознымі правамі, якія датычылі іх. Часта яны прыязджалі да мяне на курс, дзе атрымлівалі розныя ўказаньні. Менск паволі рабіўся духоўным цэнтрам беларускае паліцні. Яшчэ ў канцы 1941 года была апрацавана шэраг паліцьянскіх інструкцыяў у беларускай мове, якая была выдана ў форме скрыпту ў сто экзэмплярах. Інструкцыя гэтая была распаўсюджаная па усёй Беларусі. Найвялікшы недахоп нашае паліцні быў той, што яна амаль зусім ня умела свае беларускае інтэлігенцы. Па колькі, напрыклад, польская інтэлігенцыя ішла ў паліцыю, каб там рабіць як сваю нацыянальную працу, пастолькі нашае інтэлігенцыя гэтага не рабіла разумела. У выніку гэтага, нашы беларускія паліцьянты заўсёды зна адзіліся пад чужым уплывам. Гэтыя чужыя уплывы або пераваблівалі нашых паліцьянтаў на свой бок, або правакавалі на розныя блажы ўчынкі, каб такім чынам, кампрамітаваць імя беларускага паліцьянта.

САМААХОВА /Б.С.А./

Як я ужо у першай частцы гэты успамінаў пісаў, беларускія адказныя дзеячы увесь час пераконвалі тых ці іншых нямецкіх улады вышэйшых слоўна, ці пісьменна, аб неабходнасці арганізацыі беларускага войска. Аднак, немцы ставіліся да гэтага катэгорычна адмоўна. Тым часам, партызаншчына на Беларусі што раз набірала на сіле, так што у вясну 1942 года, усе камунікацыйныя шляхі былі пад пагрозай. Немцы зразумелі, нарэшце што да барацьбы з партызаншчынай трэба прыняць мясцовыя населеныя тэрыторыі.

У чэрвені 1942 года у Менску, на сходзе выдатнейшых прадстаўнікоў беларускага грамадзянства, Генеральны Камісар Беларусі Вільгельм Кубэ сказаў у сваёй прамове, што вышэйшая нямецкая улада паставіла дэзавольць беларусам арганізаваць Корпус Самааховы, для змагання з партызаншчынай. "Беларусы павінны ўзяць чынны ўдзел у гэтай вайне і паказаць што яны здольныя змагацца за новую Еўропу", гаварыў Кубэ. Гэтыя словы зрабілі на беларусоў вялікае уражаньне. Старшыня Самапомачы доктар Ярмачэнка зварэз-жа даручыў мне, каб я апрацаваў праект арганізацыі Корпусу Беларускай Самааховы /Б.С.А./. Я прыступ да працы і апрацаваў праект аб арганізацыі Корпусу. Згодна з майым праектам меўся быць арганізаваны корпус у трьох дывізіях складзе з усімі дапаможнымі зброямі. Расклад корпусу на абшары Беларусі павінен быў быць наступны: штаб корпусу як і адна дывізія у Менску, якая-бы абыймала Меншчыну і Слуцк, другая дывізія у Баранавічах, якая-бы абыймала акругі Баранавіцкую, Наваградскую і Слоніmsкую і трэцяя дывізія у Вялейшчыне якая-бы абыймала акругі Вялейскую, Мідзкую і Глыбоцкую. Гэты праект доктар Ярмачэнка прадставіў на зацьверджаньне СС-Группенфюреру руцэнэру, які у гэны час быў найвышэйшай паліцыйнай уладай на Беларусі.

15-га ліпеня 1942 года загад вышаў і быў даручаны доктару Ярмачэнку. Доктар Ярмачэнка зварэз-жа паклікаў вайсковую камісію у складзе: Д-ра Ярмачэнка, як Старшыня Камісіі, доктара Калыкевіча, як першага заступніка старшыні, Мельніка Сяковіча, як другога заступніка старшыні, і як сяброў Камісіі: інжынера Івана Касяка, Францішка Кушэля, Міхала Пугачова і Віктара Чэбатыравіча. На першым сходзе Камісіі быў прачытаны д-рам Ярмачэнкам загад аб арганізацыі корпусу самааховы, як быў падпісаны Группенфюрерам Генэрам. Загад гэты вельмі далека адбягаў ад апрацаванага мной праекту. Змест яго быў наступны: Для змагання з бандызмам дэталі беларускім жыццём на абшары Генеральнага Камісарыяту Беларусі зрганізаваны Беларускі Корпус Самааховы. Беларускі Корпус Самааховы, пад паглядом вайсковай п. др. тоўкі і аператыўным, пад парадкаваннем няме кам паліцыйным уладам. Адказным за стан маральны і за палітычную надзейнасць корпусу зьяўляецца доктар Ярмачэнка, Галоўны Старшыня Беларускае Самапомачы. Аарчаваньне і абмундавіраванне Корпусу ускладаецца на Беларускае Самапомачы. Немецкая паліцыйная улада абавязуе даць Б.С.А. неабходную колькасць зброі: пабор каманднага складу і стральцоў Корпусу праводзіцца толькі па прынятым добраахвотнасці.

Арганізацыйная структура Корпусу была наступная: Доктар Ярмачэнка вызначаецца Галоўным Камандантам Корпусу, задааньня

якога было арганізаваць набор добраахвотнікаў, арганізаваць харчаваньне, абмундзіраваньне і закатэраваньне Корпусу, арганізаваць прапаганду. Для правядзеньня вышэй вылічаных працаў, доктар Ярмачэнка паклікае вайсковую Камісію. Д-р Ярмачэнка паклікае 1 акруговых камандантаў Б.С.А., якія выконваюць тэа самыя заданьні у рамках Акругі. Каманданты Акругаў дабіраюць сабе Камісію для арганізацыі Б.С.А. у Акругах і камандантаў павятовых. У кожным павеце мае быць арганізавацая адзінка самааховы, самастойная пад поглядам арганізацыйным і апэрацыйным. Вялічын адзінкі у павеце ад роты да батальёне. Камандны склад адзінка беларускі, аднак, у павеце адзінка падлягае каманданту паста жандармэрні. У Акругах усе Б.С.А. падпарадкаваныя Паліцайгэбіткаманданту, а у рамках Гэчэральнага Абшару Беларусі Начальніку паліцыі і войск СС.

Загад гэты зрабіў на нас вельмі ад'емнае уражаньне. Із яго ясна вынікала, што роля д-ра Ярмачэнка і людзей паклічаных д-рам Ярмачэнкай, зводзілася толькі для таго, каб паклікаць людзей, адзець іх, закатэраваць і чакарміць, а рэшта належала ужо да немцаў. Адчак, факт стаўся, загад выйшаў і трэба было прыступіць да яго чага выкананьня.

Доктар Ярмачэнка вельмі працяўся сваім новым высокім становішчам каманданта Б.С.А. З мэтай устацаўленьня арганізацыі паклікаць ён неадкладна склікаў з'езд акруговых кіраўнікоў. Самапомачы. З'езд адбыўся у другой палове ліпеня 1942 году, на якім і абмяркоўвалася справа Б.С.А. На з'ездзе быў прысутны прадстаўнік Гэчэральнага Камісарыяту доктар Вэбэр. Вэбэр запэўніў з'езд, што нямецкія улады дадуць Б.С.А. патрэбную колькасць зброі. На з'ездзе было пастаноўлена, што арганізацыю Б.С.А. трэба распачаць ад вайсковай падрыхтоўкі кадраў. Дзеля гэтага бы вырашана адчыніць у Мэнску 3-х тыднёвы курс перападрыхтоўкі афіцэраў, пасля скачваньня я кога адчыніць увакругах паафіцэрскіх Курсах, у Мэнску прытым адчыніць наступны афіцэрскі месячны ужо курс, і далейшыя курсы, аж пакуль усе афіцэры ня будуць перашколены. На акруговых кіраўнікоў Самапомачы быў узложаны абавязак пацыхтаваць чалежчы запас харчоў для харчаваньня Б.С.А. свае акругі, прыгатаваць кватэры, арганізаваць зборку палатка для пашыцьця мундураў і т.п.

Калі з'езд скончыўся і дэлегаты з'езду раз'ехаліся па сваіх акругах, разнесшы веетку аб арганізацыі самааховы, то у народзе выбухнуў незвычайны энтузіязм. Людзі паверылі, што Беларускае Войска Самааховы сапраўды зарганізуецца, што сапраўды паўстане свае Беларускае Войска, якое ня толькі зьнішчыць партызаншчыну, але і стане зачаткам Беларускага Войска на будучыню і гэтаму верну і д-р Ярмачэнка і уся беларуская інтэлігенцыя. Я быў вызначаны камандзірам афіцэрскіх курсаў і зараз-жа прыступіў да апрацаваньня праграмаў вышкалецьня. Матарыялы бок арганізацыі курсу узяў на сябе Гільяч Саковіч. На першага жніўня 1942 году было вызначана урачыстае адчыньне курсу.

Немцы ахвотна згадзіліся на адчыньне афіцэрскага курсу ім было цікава бачыць ці патрапляць беларусы арганізавацца самі і ці знойдуцца у іх чалежчыя колькасць афіцэраў. На першым курсе было вызначана паклікаць 100 афіцэраў. Шчэ перад першым жніўня афіцэры пачалі прыбываць на курс і у дзень адчыньня курсу афіцэраў было ужо больш як сто. Курс быў адчынены вельмі урачыста. Саля была ўпрыгожаная дзяржаўнымі сьцягамі і эмблемамі беларускімі і нямецкімі. Быў апрацаваны цэлы цэрэманіял адчыньня. Афіцэры былі востраеці ружымі шэрагамі. На урачыстасць прыбылі: Гэчэральны Камісар Беларусі Вільгельм Кубэ із сьвітай Камандуючы войскамі мэнскае акругі із штабам, найвышэйшыя прадстаўнікі нямецкае паліцыі і СС і выдатнейшыя прадстаўнікі беларускага грамадзянства. Я здаў рапарт дэру Ярмачэнка, як Галоўнаму Каманданту Б.С.А. Гэчэральнаму Камісару Беларусі

здаў рапарт нямецкі капітан Куммэр, алякун афіцэрскага курсу зь нямецкага боку. Першы сказаў доўгую прамову д-р Ярмачэчка, пасля я го яшчэ даўжэйшую сказаў Галоўны Камісар Беларусі Кубэ. У сваёй прамове Кубэ называў нашых афіцэраў сваімі сябрамі і абяцаў ім будучыню у беларускім войску, яков, бязумоўна, пры нямецкай дапамозе зарганізуецца. Пасля прамовы Кубэ, д-р Ярмачэчка узяў Беларускі Нацыянальны Сьцяг перад Пагоняй і партрэтам Гітлера і гэтым курс уважаўся адначасна, Кубэ прайшоў уздоўж фронту афіцэраў, пры чым знаёміўся з афіцэрамі. Склад афіцэраў пад поглядам веку быў вельмі розны, найстарэйшы афіцэр меў 68 год, а наймаладшы 20. Гэтаму Кубэ асабліва дзівіўся, апэчываючы патрыятызм беларусаў, дзе дзед з унукам разам пайшлі у шэрагі войска. Настрой сярод афіцэраў і гасцей быў нявычайна урачысты. Урачыстысьць закончылася супольным абедам. Пры абедзе афіцэры прамаўлялі, пры гэтым асабліва падкрэсьлівалі сваю адначасна справа. "Няхай жыве Незалежная Беларусь" бесперапынку гучэла на залі.

Немцы прыглядаліся усяму гэтаму шырока адчыненымі вачыма, яны першы раз пабачылі беларусаў, якія выйшлі із масы. Для іх была неспадзеўкай што так дружна стануць да службы і так патрыятычна настроеныя людзі, якія па выглядзе нагадвалі сялян, якіх мы называлі афіцэрамі.

Калі курс пачаў навуку, то немцы таксама не пакідалі яго без увагі. То той, то другі прадстаўнік нямецкае улады з'яўляліся на выклады, цікава прыслухоўваючыся і прыглядаючыся курсантам. Курсанты з адначасна займаліся навукай. Асабліва цікава выглядалі практычныя заняткі. Адбываліся далёкія маршы за горад і сівавалосыя бацькі, а не адзін ужо і дзед стараліся удала кроцьць побач із маладымі выспартаванымі былымі падхарочнымі польскае арміі і савецкімі лейтэнантамі. Беларускія жаўнерскія песні разлягаліся па вуліцах Мінска. Кожную раніцу і кожны вечар курсанты з патрыятычным уздымам пялі на супольнай зборцы песню "Беларусь - наша Маці Краіна!".

Здавалася, што усё будзе як найлепей, усе верылі у абяцанкі немцаў.

Зараз пасля выхаду загаду аб арганізацыі Б.С.А. Ярмачэчка пачаў арганізоўваць Штаб. На шэф а Штабу, быў пакліканы падпалкоўнік генеральскага штабу царскае арміі Язэп Гуцько. Падпалкоўнік Гуцько прыбыў у Мінск і уступіў і выканачна абавязкаў шэфа Штабу.

Незадоўга пасля адчынення першага афіцэрскага курсу, пачалі тварыцца дзіўныя і да сянняшняга дня для мяне незразумелыя рэчы. Ня ведаю, можа хуткае набранне поўнага афіцэрскага курсу і непахісная пастава, энтузіязм ягоных слухачоў у часе урачыстасці - гаварыліся вельмі смелыя і гарачыя прамовы, так чапалохаў прадстаўнікоў нямецкай улады, ці можа зусім іншыя прычыны уваходзілі тут у ігру, але факт, некалькі дзён пасля гэтага, так важнага для нас здарэння, Групафюрэр Цэтэр, які выдаў загад аб арганізацыі Самааховы быў адкліканы з Мінску на іншае становішча. Гэты факт на усё беларускае грамадзянства, а асабліва на афіцэрскі курс зрабіў як найгоршае уражанне. Услед за Цэтэрам выехаў і галоўны камандант Б.С.А. доктар Ярмачэчка - на месячны водпуск да хаты - у Прагу. Як свайго заступніка у справах Б.С.А. д-р Ярмачэчка пакінуў Ільяча Саковіча, чалавека вельмі энэргічнага, але не папулярнага ані у беларусаў, ані у немцаў. На скоькі Саковіч быў непапулярны у немцаў сьведчыць факт той, што кіраўнік палітычнага аддзелу Генеральскага Камісарыяту Беларусі доктар Юрда, забарачіў Саковічу выступаць перад нямецкімі уладамі у справах Б.С.А. Такім чынам, у часе, калі трэба было праявіць найбольшую дзейнасць у справе Б.С.А. яно асталася без галавы. На афіцэрскім курсе дух вельмі упаў. Праз тры тыдні школеньня, курс быў закончаны, але зачыненне яго адбылося у вельмі благім настроі. У працягу усяго гэтага часу зброі яшчэ ня было і нічога ня было зробленае у справе арганізацыі

... на гэта, 1-га верасня быў адчынены другі месячны афіцэрскі курс пры удзеле 120 каваляў. Курсанты, якія прыбылі на курс з розных куткоў Беларусі, расказывалі аб вступізізме, які запачаваў быў пры першай вестцы аб арганізацыі В.С.А. і як гэты вступізізм пачынае падар паўнолі ступаць.

Група афіцэраў Цэнтра вамяну Штандартенфюрер Шыман. Із штабу Шыман пачалі выходзіць новыя загады і казчы загад, што рэз больш абвінаваў вартасць першага загаду. Назоў Галоўнага Каманданта В.С.А. К-ру Ярмацэны быў адабраны, гэтак сама забарочена яму быць месь Штаб В.С.А. Даводаўшыся аб гэтым, пайшоўнік Геч. Штабу Гупь-Ко, як толькі вярнуўся з водпуску Ярмацэна падзякаваў яму за годар і паехаў на хату у Наваградку. Загадам Шыман было забаронена у В.С.А. ужываць афіцэрскіх рангаў. Камандзіры адзінак В.С.А. маглі ужываць толькі назвы сваіх функцый, прыкладам: камандзір эскадры, камандзір роты і т.д. На афіцэрскім курсе пачаліся усіякія гутаркі, аб безнадзейнасці палажэньня. Да упадку частроў курсе прычыналася, яшчэ і тое, што курсанты былі у сваіх вопратках некаторыя вельмі лёгкі адзетны, а тым часам быў верасень, падмі і халодныя дзеньы, а вачыткі вяліся чармалыча. Шмат кітавала эчэргі і опрыту, каб утрымаць курс. Адзін раз прыехаў на курс із Сотнікістарства чэйкі высокі урадавец, які, паглядзеўшы на афіцэраў, быў захоплены іхняй паставай, давіўся кепскім варучкам інцыя і чавукі, абляўшы паламагчы, але як паехаў, так і паехаў.

Пасьля заваччэньня другога афіцэрскага курсу быў пачынаць трэці курс. Настрой у масах ужо так упаў, што на трэці курс, не удалося сабраць 40 чалавек, шч і тыя прыехалі з перакічаньням, што збрбі няма, баёны настрой чароўу чэ скарыстаны і нічога с В.С.А. ня будзе. Роля мая, як камандзіра афіцэрскіх курсаў была вельмі няпрыемная. На усіх трох курсах увесь час трэба было ствараць настрой. Трэба было пераконваць курсантаў аб неабходнасці ці вучыцца, аб тым што В.С.А. будзе, што чэмпы, урэшце зброю дадуць і т.п. Прыблізна у палавіне лістапада, трэці курс быў закончаны.

Пасьля заваччэньня першага афіцэрскага курсу, калі выйшлі першыя перашколеньня афіцэры, які былі выкарыстаны у акругах для перашколеньня падафіцэраў. У Барачавічах і Наваградку першай былі адчыненыя падафіцэрскія курсы, а пазьней у акругах Вядейскай і Глыбоцкай. У гэтых акругах адбылося па некалькі курсаў, такім чынам, было перашколена чэкалькі тысяч падафіцэраў.

Тут я хачу даць агульную характарыстыку афіцэраў, якія перайшлі пра в афіцэрскія курсы. Агулам было перашколена каля 260 афіцэраў і гэтыя афіцэры сталіся кадрам для усіх беларускіх вайсковых арганізацыяў у пазьнейшым часе. Як я ужо вышэй успомніў, на першым афіцэрскім курсе найстарэйшы афіцэр меў 68 гадоў а чэймалощы 20. С прапагандыста гледзішча гэта мела сваё значэньне, але з пункту гледзеньня вайсковага, для вайсковага спецыялістага, гэты факт чэ быў аргумэнтам пераконваючым аб высокай спецыяльнай якасці афіцэраў. Увесь чэй афіцэрскі корпус склаўся паўся, або із старых афіцэраў пераважна прапаршчыкаў запаса царскай арміі, якая, як ведама, у часе свае моладзсыці чэй мелі чэ-дзельнай афіцэрскай падрыхтоўкі, а на таго 25 год былі адарваўшыся ад арміі і працавалі пераважна чэ зямлі, так што чэй толькі асталосся у іх ніякай вайскавай вецы, але і воўкавы выгляд іх хутчэй чагадаваў сялян, чымся афіцэраў, або лейтэчэнтаў савецкае арміі, ці малодых падхорочных польскае арміі. Апошнія мелі шмат запалу і ахвоты, але чэй ме лі, ачы адпаведнай тэарытычэй падрыхтоўкі, ачы практычэга даччэньня. Так што афіцэрскі чэй корпус фахова прадстаўляўся вельмі слаба. Ноча, што трохтыдзёвы, або месечны курс перашколеньня мог ім даць вельмі мала, тым больш, што чэй было ніякай кадрам для перашколеньня курсантаў. На першым курсе кадрам быў толькі я адзін і яшчэ адзін чэйшчэйкі капітан, які выкладаў тактыку і перакручваў афіцэраў на чэйшчэйкі строй. Так што чэй і камандзірам курсаў і выкладчыкам і інструктарам і усім

ічим. Ужо ча другі і ча трці курс была падобрачая мчов
 надра в курса тау першага курсу, хаця і досыць слабая.
 Мы глядзячы на гэта ча курсах прароблена была вылі-
 зарная работа. 1/ Афіцэры пазнаеміліся з апошня-сучаснай
 вайсковай тэхнікай і арганізацыяй, 2/ былі устаюлены
 беларускія каманды і фармы ўчутраваго жыцця у беларускім
 войску. 3/ быў апрацаваны вайсковы статут, які стаўся
 падставай вышкарэньня усіх беларускіх арганізацыяў, якія
 мелі хоць трохі вайсковы характар. 4/ Была праведзена
 вылізарная і ачышчальная выкаўчая праца, шмат афіцэраў у
 першы раз пазнаеміліся тут з беларускай літаратурай і гісто-
 рыяй, у афіцэраў была ўлітая вера у магчымасьць тварэньня
 свае собснае збройнае сілы. 5/ запачаткавалася беларуская
 вайсковая традыцыя. Із гэтых курсаў вышлі афіцэрскія кадры
 для усіх вайсковых беларускіх фармацыяў.

У гэтым самым часе у акругох было перанаконена на два,
 а у некаторых і больш паліцэіскіх курбю. Такім чынам
 кадры былі прыгатаваны: былі прыгатаваны гэтак сама і
 матэрыяльны сродкі, каб можна было абіраць добраахвотні-
 каў у Б.С.А., /таніх было вельмі шмат/ а зброі та было.
 На вьезьдзе прадастаўнікоў Беларускага грамадзянства у па-
 чатку лістапада 1942 года, які адміркоўваўся справа БСА,
 вы ступіў у прамой прадастаўнік Генэральнага Камісарыату
 Беларусі - доктар Вэбэр. Доктар Вэбэр запэўніў у поўным
 аўтарытэтным, што зброя для Б.С.А. будзе, што паводле
 вестак, якія ён мае, гарнізонт зброі для Б.С.А. ужо вышаў
 в Берліна і вьаходзіцца у дарозе. Разумеюцца, што в'езд
 гэтаму паверну.

Яшчэ у верасьні, калі апабрачы быў ад доктара Ярмачэ-
 нкі тытул Галоўчага Каманданта Б.С.А. было дазволена яму
 мець пры сабе вайсковага рэфэрэнта, які-бы веў справы БСА,
 а таксама рэфэрэнтаў пры кіраўніках Самапомачы ў акругох
 і пры павятовых кіраўніках Самапомачы. Такім чынам, каман-
 дная сетка для Б.С.А., як-бы існавала, але з вельмі абме-
 жаванымі кампэтэцыямі. Роль рэфэрэнтаў зьвоўзілася адно
 да ролі вербавальнікоў, пры чым падпарадкаваныя ім былі
 апрача старшыні Самапомачы, яшчэ і акруговым чачальнікам
 падліні-чымцам. Калі скончыліся перанаконеньня афіцэраў,
 д-р Ярмачэнка паклікаў мяне ў стацыйна вайсковага рэфэ-
 рэнта пры сабе і для адрозьненьня майго стацыйна а і
 іных вайсковых рэфэрэнтаў назваў мяне Галоўчым Вайсковым
 Рэфэрэнтам Б.С.А.

Паміма запэўненьня д-ра Вэбэра, зброя не прыбывала,
 але відаць, нямецкія вышэйшыя паліцэічныя ўлады, адпалі
 вагад па сваёй лініі, бо акруговыя чачальнікі нямецкае па-
 ліцэі пачалі ча месдох, карыстаючыся вайсковымі рэфэрэн-
 тамі, арганізуюць аддзелы Б.С.А. У некаторых акругох бы-
 лі арганізаваныя цэлыя батальёны, якія вельмі добра змагалі-
 сябе з партызанамі і як за шэры, так і камандзіры выказалі
 сябе з найлепшага боку. Прыкладам: Заслаўскі батальён
 Мельскай акругі, Ватацкі батальён Слупімскай акругі, Шар-
 наўскі батальён Глыбоцкай акругі і шмат іных. Усяго было
 арганізавана каля 20-ці батальёнаў і некалькі меншых адзі-
 нак. Як я ўжо успомніў, вайсковыя рэфэрэнты аднагрывалі тут
 ролю прапагандыстаў і вербавальнікаў і цяжкага ўплыву, які
 та арганізаваныя адзіна на апаратах, бо, як мы малі, хоць тады
 та арганізаваныя адзіна та апаратах, бо, як мы малі, хоць тады

былі выключна беларуса мі. Усе камандзіры і стральцы хацелі-
 ні у сваёй вопратцы, часта у лапцях, былі вельмі прэчча
 узброеныя, адтак, змагаліся з партызанамі вельмі добра.
 Усе вайсковыя рэфэрэнты трымалі са мчов цесную сувязь,
 як в Галоўчым Рэфэрэнтам, з усімі чачахопамі зьвярталіся
 да мяне. Асабліва балючай справай была ўсялякая справа зброі

На колькі моцным было заданьне у Б.С.А. узброіцца хоць-бы сабе-
кім коштам сьведчыць той факт, што Рудзюенскі батальён Мяскай
акругі узброіся увесь дзякуючы таму, што жаўнеры гэтага батальё-
ну купілі у сялян некалькі бараноў і німечылі іх у немцаў на
зброю. Шмат зброі было адбіта у партызанаў, але усяго гэтага не
хапала, каб узброіць Самаахову, якая што раз расла. Наагул, зброі
і яшчэ раз зброі Б.С.А. патрабавала.

Н, як Галоўны Вайсковы Рэфэрэнт аддаваў рознага роду распі-
раджэньня і загады, акруговым рэфэрэнтам. У маім рэфэрэце, як на-
чальнік ¹³начальнік працаваў палкоўнік парскае арміі Вітальд Мі-
рскі. Чалавек гэта быў вельмі спраўным, прапавітні і адданы бе-
ларускай справе. Ягоная функцыя была фактычна функцыяй начальні-
ка штабу. Апошнім загадам Галоўнага рэфэрэту Б.С.А. быў аб утве-
рэньні пры павятовых аддзелах Самапомачы аддзелаў вайсковага па-
паўненьня. Пры гэтым быў разаслачаны аб спосабе арганізацыі гэ-
ных аддзелаў інструкцыя. Цяпер маёй было запачаткаваць павятовых
аддзелаў вайсковага папаўненьня. Усе загады, якія выходзілі з га-
лоўнага вайсковага рэфэрэту праходзілі праз рукі немцаў. Не за-
доўга пасля гэтага загаду, прыблізна у пачатку мая 1943 году
вышаў загад начальніка усяе паліцыі на Беларусі палкоўніка Кле-
пша, аб ліквідацыі вайсковых рэфэрэту Б.С.А. і аб пераходзе
адзінак Б.С.А. у склад беларускае паліцыі. ¹⁶

Пасля выхаду гэтага загаду, усё Б.С.А. пачало ліквідавацца.
У некаторых акругах яно было выліквідаванае вельмі груба. Так,
напрыклад, у Мяскай акрузе із Б.С.А. былі выбраны найлепшыя лю-
дзі і сілком улітыя у рады паліцыі, рэшта была прымушана вые-
ззіць на працу у Нямеччыну. У слонімскай акрузе Б.С.А. катэгары-
чна адмовілася уступіць у рады паліцыі. Начальнік нямецкае палі-
цыі прыракаў матарыяльныя выгады, як абмундзіраваньне, нямецкі
паёк і розныя т.п. рэчы. Ня глядзячы на гэта, Самахоўцы ўпарта
адмаўляліся. Адзетыя у самадзелкі і абутыя у лапці, яны хапелі
адцак толькі служыць у Б.С.А. Таму немцы ўжылі хітрасьці. Зга-
дзіліся каб Самаахова засталася, нібы цалей Самааховай, але каб
прыняла нямецкае абмундзіраваньне і паёк, ча гэта Самахоўцы
згадзіліся, але в гэтага моманту, яны фактычна перасталі быць
Самааховай. У Глыбоцкай акрузе Самаахова захавалася аж да часу
бальшавіцкага наступу у чэрвені 1944 г.

Вярнінскі Б.С.А. перастала існаваць ад мая 1943 году, ад ча-
су выхаду загаду палкоўніка Клепша аб яе ліквідацыі, фактычна іс-
навала далей. Не разгарнулася яна у магутны беларускі вайсковы
рух, як гэта спадзяваліся беларусы на пачатку ейшае арганізацыі
не в нашае беларускае віны. Усё-ж была вробленая вялізарная вай-
сковая работа, якая замыкаецца у наступным:

- 1/ Праведзёная была вялізарная прапагандовая праца, шырокі
масны пачалі задаць мець сваё войска.
- 2/ За пачаткаваліся беларускія вайсковыя традыцыі.
- 3/ Бе-ларусы пачалі верыць у сваю собскую збройную сілу,
якую могуць тварыць сваімі собскімі сіламі і пры помачы якой
яны могуць вызваліцца ад усякіх насільнікаў.

Беларуская Самаахова прыгатавала грунт для Беларускай Кра-
вай Абароны.

На ва канчэньне хачу даць яшчэ спісак акруговых старшын
Самапомачы і акруговых рэфэрэнтаў Б.С.А., якія палажылі шмат пр-
цы у справе яе арганізацыі. Акруга Мяска - старшыня Самапомачы
сьпярыша Саковіч Ільян, пазьчэй Маракоў, акруговы рэфэрэнт БСА
палкоўнік Мірскі Вітальд і Енжа кіраўнік начальнік Галоўнага
рэферэту.

Акруга Слуцк - старшыня Самапомачы сьпярыша *Міхась Іван*
пазьчэй Хіхлуша, акруговы рэфэрэнт БСА - Казлоўскі Уладзіслаў.

Акруга Баранавічы - старшыня Самапомачы сьпярыша пр. Вайтэ-
на, пазьчэй судзьдзя Тулейка, акруговы рэфэрэнт БСА - Русак Ул-
дзімер.

Акруга Сночым — старшыня Самаломачы сьпярша Зыбайла Рыгор, пазь-
чэй др. Гэньш Ян, яшчэ пазьчэй Васілея Аляксей, рэфэрэнт БСА Дз-
кічэвіч Язэп.

Акруга Ліда — старшыня Самаломачы Клімовічусь, рэфэрэнт БСА -
Касапкі Іван.

Акруга Вялейка — старшыня Самаломачы Касяк Настусь, рэфэрэнт
БСА — Калодка Аляксандар.

Акруга Глыбокае — старшыня Самаломачы сьпярша Гічко, пазьчэй
Мядзейка, рэфэрэнт БСА — Лазараў Сымон.

Акруга Наваградак — старшыня Самаломачы Якуцэвіч Павал, рэфэ-
рэнт БСА — Рагуля Барыс.

Акруга Ганцавічы — старшыня Самаломачы — Сокал-Кутылоўскі Анто-
вайсковых рэфэрэнтаў было некалькі, якія часта зьмяняліся адзін за
другім.

Апрача вышэй вылічаных прозьвішчаў, вялікую заслугу палажылі у
арганізацыі БСА, гэтаксама і павятовыя старшыні Самаломачы, а гэ-
таксама і камандзіры пасобных батальёнаў.

Усе самаахоўцы, як афіцэры, так і падафіцэры і стральцы, добра
ахвотна прышлі служыць у Б.С.А. і гэтым яны перакачалі усіх аб
сваім патрыятызьме і вярчасьці у службе Бацькаўшчыне. Імат іх
адпалі жыцьцё у змаганьні з бандытызмам і сталіся героямі беларус-
кага Народу.

Слава іх сьветлай памяці!

Арганізацыя Беларускага Паліцэйскага Батальёна.

49 батальён

У жніўні месяцы 1942 году нямецкія паліцэйскія ўлады у Мінску распачалі арганізацыю беларускага паліцэйскага батальёна, якому далі чарговы нумар чыгуначных паліцэйскіх батальёнаў 49. У гэтым часе ўжо была арганізаваная сетка ўладаў В.С.А. на чале якой, як галоўны камандант, стаяў доктар Ярмацэвіч. Але немцы не хацелі карыстацца Якой-колей дапамогай беларусаў і узяліся за арганізацыю батальёна толькі самі. Задачы гэтае яны разьявілі проста нямецкі начальнік на Беларусі даў загад нямецкім акруговым начальнікам па ліцні, каб тыя абралі з гарт устанавленую колькасць маладых беларусаў і пераслаі іх у Астрашынскі Гарадок, які быў вызначаны Мейспам фармавання батальёна. Акруговыя начальнікі паліцэйскія выкачалі загад, як найсумленней. Прымуова захваталі маладых хлопцоў і пад канвоем выслалі ў вызначанае мейспа.

Такім чынам, у казарні ў Астрашынскім Гарадку пачалі 2.000 чалавек. Але там не было ні аднаго беларускага камандзіра. Уся камандная абстава ад камандзіра батальёна да камандзіра дружны складалася з немцаў. Немцы не разумелі ні слова па беларуску, а беларусы ні слова па нямецку. Камандзіры не былі адапаведна прырыхтаваны да захватэравання людзей, кўхні не ўсе былі здатныя да ужытку. Мінута крыху часу і пачылі немцы, што яны не дадуць сабе рады з неарганізаваным рэшткам людзей галоўным чынам, неадапаведнаці іхняе мовы. Бо хоць крычалі на людзей колькі маглі, а людзі не разумелі чаго ад іх хочучь. У казарні каццю немцы пачалі людзей біць як рэакцыя на гэта - пачалася дэзерцыя.

Астрашынскі Гарадок-гэта мясціца Мінскай акругі, пабудаванае сярод лясоў, у якіх было шмат партызанаў. У батальёне было толькі 50 вiнтовак, з якімі людзі не умелі абыходзіцца. Аб гэтым паведаліся партызаны, і адной начы пачалі па батальён як жаўнеры-беларусы, так і камандзіры-немцы разбежліся, хто куды мог. На наступны дзень аднак батальён пачаў збірацца назад ізноў. Але ў беларусаў у казарні з 2.000 чалавек вярнулася ня больш 800. Каб не пачаўся чапад, немцы перавялі батальён у Мінск. У Мінску немцы ужылі усё магчымыя спосады, каб не было дэзерцыі, але толькі чыста паліцэйскага характару. Дарма, што усё гэта, дэзерцыя патаралася. Немцы прыйшлі да пераканання, што трэба звярнуцца за дапамогай да прадстаўнікоў беларускіх уладаў.

У гэтым часе, калі адбывалася вышэй апісаная сумная падзея, у Мінску адбываўся 2-гі афіцэрскі курс В.С.А. Як я ўжо успомніў у 2-й частцы гэтых успамінаў, да курсу быў прыдзелены нямецкі капітан Куммер. Нямецкі начальнік паліцыі на Беларусі і ўпаўчаважніў капітана Куммера, каб той звярнуўся да мяне з просьбай, даражніцкім спосабам можа спыніць дэзерцыю ў батальёне. Я параіў капітану Куммеру, што адзіны спосаб спыніць дэзерцыю, гэта прызначыць у батальёне камандзіраў - беларусаў, пачынаючы ад камандзіра батальёна да камандзіра дружны.

На наступны дзень капітан Куммер сказаў мне, што камандзір паліцыі згадзіўся, каб камандзіры ротаў і звязаны былі ў батальёне беларусы. І папрасіў каб я даў на гэтае становішча каццю. Дзеля таго, што ў мяне не было пад рукой вольных афіцэраў, а і звярнуўся да курсантаў з прапановай пайсці на камандныя становішчы ў 49 батальён. Выпадкі, якія адбываліся ў 49-тым батальёне даходзілі да ведама курсантаў, так што згадзіліся ісьці ў батальён толькі 4-ры афіцэры.

Капітан Куммер зараж-жа павёў гэтых афіцэраў у штаб батальёну і прадставіў камандзіру батальёну. Камандзір батальёну вельмі уцешчыў імі і вызначыў іх камандзірамі роты.

Пасля, прыблізна, тыдня часу, гэтыя чатыры афіцэры з'явіліся ў мяне і замэльдавалі, што камандзір батальёну загадаў ім замэльдавацца ў мяне, для таго, што яны яму непадобныя. Я быў вельмі здзіўлены гэтым фактам і запытаўся капітана Куммера, чаму камандзір батальёну адаслаў гэтых афіцэраў мне навад. Капітан Куммер адказаў, што дзяржэўны Камісарыят у Рызе, прыслаў на абсаду каманднага складу чужа-нацыянальных паліцыйных батальёнаў эстонскіх афіцэраў і што 49-ты беларускі паліцыйны батальён гэтым сама абсадаў эстонскімі афіцэрамі, якія знаць расейскую мову.

Немцам здавалася, што калі камандзірны патрапіць разгаварыцца з падудаднымі - то справа заладжаная. Аднак, выйшла іначай. Эстонцы, якія гаварылі да страляцоў беларусаў на расейску, гэтак сама былі для іх чужымі, як і немцы. Дэзерцыя працягвалася.

У між-часе распачаўся трэці беларускі афіцэрскі курс. Да гэтага курсу былі прыдзеленыя ў мэтай пераакалення і эстонскія афіцэры з 49-га батальёну. Яны прыходзілі толькі на практычныя заняткі ў полі. З гэтымі афіцэрамі я блізка пазнаўся. Яны мне гаварылі, што ніяк ня могуць знайсці з беларускімі жаўнерамі "обшаго янкі". Камандзірам батальёну быў падпалкоўнік, апрача яго ў батальёне было некалькі капітанаў і некалькі лейтэнантаў, разам дзесьць чалавек.

Мінула я шчэ тыдні тры і стаў старшэцоў у батальёне зьменшыўся да 200 чалавек. Немцы пераканаліся, што эстонцы нічога не памаглі. Тады начальнік нямецкае паліцыі на Беларусі палкоўнік Клепш звярнуўся да доктара Ярмачэнка ў прапановай, каб у батальён прыдзеліць з беларускага боку афіцэраў які апякаваўся-б батальёнам, вёў бы ўгадавальную працу ў батальёнае і быў лучнікам паміж батальёнамі і беларускім грамадзянствам. Апрача таго, палкоўнік Клепш прасіў каб галоўны рэфэрэт Б.С.А. папоўніў батальён стральцамі. Доктар Ярмачэнка даручыў залагодзіць гэтую справу мне, як галоўнаму рэфэрэту Б.С.А.

На новае становішча згадзіўся пайсьці і паручнік Дзядовіч, курсант другога афіцэрскага курсу. Апрача таго, на ахвотніка пайшлі туды яшчэ два афіцэры. Я распачаў набор новых кандыдатаў у батальён пры помачы акруговых рэфэрэнтаў Б.С.А. Працэдура адбывалася такім парадкам. Акруговыя начальнікі прысылалі протыямі ахвотнікаў у галоўны рэфэрэт Б.С.А. у Менск. Я іх прымаў, пры гэтым праводзіў з імі высьвятленьныя гутаркі аб тэму чаму яны павінны сумленна выклываць свае абавязкі ў батальёне, а пасля перадаваў і Д. Ядовічу. Дзядовіч прывозіў іх у батальён і далей ужо імі там апякаваўся. Такім чынам, дэзерцыя зусім спынілася. Эстонскія афіцэры пачалі дзін за адным з батальёну зчыкаць: Застаўся толькі адзін эстонец - капітан Цэмэль і то толькі таму, што нарадзіўся недалёка Менску і уважаў сябе чашалову беларусам. Стан батальёну быў даведаваны да 500 чалавек, якія выконвалі вартуначную службу ў Менску і вакол іх. Часамі батальён выхаджаў і на партызанаў, дзе паказаў сябе як баяны батальён, з найлепшага боку.

Я можна тут ня успомніць аб адным цікавым факце, які сьведчыць, як немцы адносіліся да прадстаўнікоў чэ немцаў. Калі Дзядовіч прыступіў да выкананьня сваёй вышэй апісанай функцыі, ён быў звычайна перакананы, што атрымае адпаведна высокае і слушна яму належнае штатнае месца. Гэтак сама думалі - др. Ярмачэнка і я. Але мінуў месяц, а Дзядовіч з батальёна ніякае ўзнагароды не атрымаў, тое самае і на другі месяц. На трэці месяц доктар Ярмачэнка паехаў да палкоўніка Клепша, каб высьветліць гэтую справу. Палкоўнік Клепш выдаў загад аб залічэньні Дзядовіча на штат фэльдфэбеля ў 49-ты батальён.

Калі Дзядовіч, атрымаў гэна загад, ён вельмі абурнуўся дэградацыйні сваёй да ступені фэльдфэбеля і падаў мне рапарт, што ён на гэтым

не згаджаецца і просіць каб яго звольніць. Дзеля таго, што яні
ані доктар Ярмачэнка не маглі нічога зрабіць, каб загад Клепша
адмяніць, давялося Дзядовіча звольніць ад выконвання ягоных
абавязкаў. Апека над батальёнам перайшла тады на капітана напоў-
беларуса напоў-эстонца Цэмэля, які трэба сказаць, вельмі сумлен-
на выконваў іх аж да часу эвакуацыі Менску.

48 ба тальён

У другой палове 1943 году нямецкія паліцэйскія ўлады паставілі
зарганізаваць яшчэ тры беларускія паліцэйскія адзінкі, 48-
батальён у Слоніме, 60 батальён у Баранавічах і 36-ы полк у Урэччы,
Слуцкае акругі.

Да рэалізацыі яны прыступілі, узяўшы пад увагу свае даснаванне
з арганізацыяй 49-га батальёну вельмі хітра. Клясычным прыкладом
нямецкіх дачыненняў да беларускае вайсковае справы былі падзеі
у Слоніме. У Слоніме у гэтым часе вайсковым акруговым рэфэрэнтам
быў Язэп Дакіневіч, чалавек вельмі энэргічны, які меў уплыў на
мясцовая жыхарства. Вось гэтага Дакіневіча і паставілі немцы
спрытна выкарыстаць для набрання у батальён людзей. Акруговы
камісар Слонімскай акругі, супольна з нямецкім акруговым началь-
нікам паліцыі папрасілі аднаго дня у жніўні 1943 году да сябе
спадара Дакіневіча і слонімскага павятовага старшыню спадара Ці-
товіча і абвесцілі ім, што нямецкія ўлады дазваляюць на аргані-
зацыю беларускага войска, і што у Слоніме мае быць створаны першы
батальён, камандзірам якога будзе якраз Дакіневіч. Немцы гаварылі
вельмі аўтарытэтна, і зьвярталіся да пачуцця беларускага патры-
тызму і успаміналі аб новай Еўропе і т.д. Качаючы гутарку, яны
выразілі надзею, што як Дакіневіч, так і ён Цітовіч прыложыць
усіх стараўняў каб арганізацыя новага батальёну вышла як най-
ляпей.

Дакіневіч і Цітовіч прынялі усё гэта паважна вельмі, цалком
павернушы таму, што гаварылі ім высокія прадстаўнікі нямецкай ула-
ды, Зараз-жа, з усім запалам яны прыступілі да працы. Былі надру-
каваны лістоўкі для ахвотнікаў. У гэтых лістоўках-пакліканьнях
прыводзіліся словы, якія хваталі за сэрца кожнага беларуса як,
"Вы паклікаецеся для абароны сваёй Бацькаўшчыны!". Калі гэтыя
пакліканьні былі разаслааны па вёсках і даручаны прызыўнікам,
народ масава рынуў у Слонім. Дакіневіч прымаў ахвотнікаў, гаварыў
да іх гарачыя прамовы і чыстомна залэцываў усе справы залэ-
чаны з арганізацыяй батальёну. Праз некалькі дзён у батальён пры-
шло каля 5.000 чалавек, у разоў пяць больш, чымся было чагул
патрэба. Немцы вельмі дзівіліся такому зьявішчу, хвалілі Дакіне-
віча і пакрысе самі брацца пачалі за людзей. Лекарская камісія
правяла вострую кваліфікацыю людзей, шмат звольнілі, нарэшце у
батальён было адабрана каля тысячу чалавек, а рэшту адаслалі у
36-ы беларускі паліцэйскі полк, які арганізаваўся у ва Урэччы,
Слуцкае акругі.

Калі Дакіневіч зарганізаваў батальён, прыбыў камандзір бата-
льёну, маёр-немец а з ім разам і уся абсада батальёну - таксама не-
мцы. Дакіневіч застаўся пры батальёне, у ролі як-бы прапаганды-
стага. Немцы праўда, вельмі лічыліся з Дакіневічам, нават называ-
лі яго намандзірам батальёну, бо ведалі, калі адыдзець з батальё-
ну Дакіневіч, то і увесь батальён разьляціцца, - але гэта справы
змяняла.

У кастрычніку 1943 году я прыяжджаў на інспэкцыю гэтага бат-
льёну. Батальён прадстаўляўся вельмі добра, быў баёва настроены
выпадкі дэзерцыі былі вельмі рэдкія. Адно жадацьне, якое мелі
жаўнеры - гэта каб камандзіры у іх былі беларусы, нажал, гэта

залежала не ад нас.

Не ўзабаве батальён пачаў хадзіць на акцыю супроць партызанаў. Пад поглядам баёвым ён таксама паказаў сябе з найлепшага боку. Ён вёў у меру таго, як батальён стаўся што раз мацнейшым, значэньне Дакіневіча ў батальёне што раз чымцамі павялічалася, нарэшце ў марцы 1944 году Дакіневіч быў пакліканы на становішча акаруговага начальніка БКА. Заняты цалкам новаю працаю, ён амаль зусім ад батальёну адыйшоў. Немцы пачуліся поўнымі панамі ~~экзотычных~~ пляжэння. Але, асталіся яны не доўга. З адыходам Дакіневіча спыніўся беларускі уплыў на жаўнераў. Дух іхны упаў і батальён пачаў распадацца. Прычынай да гэтага было і тое, што нямецкае камандаваньне батальёнам было вельмі недадужнае. Мінута крыху часу і батальён быў разбіты партызанамі а педабіткі ягоны разьдзеленыя па іншых паліцыйных частках.

60 батальён

=====

Прыблізна гэтакім самым спосабам быў арганізаваны і 60. беларускі паліцыйны батальён у Баранавічах. Прапагандыстам з беларускага боку быў ~~якіх-якіх-якіх~~ у гэтым батальёне спадар Васілевіч, частаўнік па прафэсіі, былы падхаронны польскай арміі. Дзякуючы выхаванчай працы Васілевіча 60. батальён існаваў аж да эвакуацыі Беларусі. Наколькі была ў гэтым батальёне высокая нацыянальная сьведомасьць, сьведчыць той факт, што калі я прыехаў на інспэкцыю гэтага батальёну, то стральцы, якія атрымалі вельмі прыгожае нямецкае абмундзіраваньне, катэгарычна прасілі мяне, каб я уліў сваёго уплыву на немцаў, каб немцы дазволілі нашым на левым рукаве бела-чырвона-белы сыцяжык. "Мы хочам воўкава выглядаць на беларускіх жаўнераў." гаварылі мне стральцы. Немцы доўга упіраліся, але нарэшце уступілі і з трыумфам насілі сваю нацыянальную беларускую адзначку. У часе адыходу з Бацькаўшчыны батальён перачёс усе цяжкасьці зьвязаныя з адступленьнем войска. На тэрыторыі Нямецчыны батальён быў уліты ў брыгаду Зіглінга.

36 Беларускі Паліцыйны Полк

=====

Адначасова з арганізацыяй 48. і 60. батальёну немцы пачалі арганізоўваць і 36. Беларускі Паліцыйны Полк. Мейстам арганізацыі была сьпярша мясцовасьць Урэчча, Слуцкае акаругі. Полк гэты быў арганізаваны із павышкаў 48. і 60. батальёнаў. Можа якія туды перасылаліся, былі шчыра ўдзячныя у тое, што ідуць службы Бацькаўшчыне, як пры чаборы ў 48. і 60. батальёны, яны трымаліся вельмі добра. Шмат у гэтым палку было людзей і з Слуцкай акаругі.

Пазьней, 36 полк быў пераведзены ў Валожыт, Вялейскай акаругі. Валожыт знаходзіцца пры самай Палібоцкай пушчы, так што полк бесперапынна вёў змаганьне з партызанамі. Прапагандыстам з беларускага боку быў у палку капітан Башаркевіч. Капітан Башаркевіч праводзіў таксама чабор для папаўненьня палку і быў ягоным маральным правадцом.

У часе эвакуацыі з Беларусі, полк браў удзел у баёх з бальшавікамі, пры гэтым згінуў сьмершчыю героя і сам капітан Башаркевіч. Чэдабіткі палку былі ўжо на тэрыторыі Нямецчыны ўключаныя ў склад брыгады Зіглінга.

АРГАНІЗАЦЫЯ ІЗ-ГА БЕЛАРУСКАГА БАТАЛЬЁНУ

Аднойчы ў снежні 1942 году з'явіўся ў мяне ў вайсковым рэфэраце кіраўнік Палітычнага Аддзелу С.Д. у Менску Гауптштурмфіюрэр Шлегель і сказаў наступнае: "Я хацеў-бы, каб пры С.Д. у Менску быў зарганізаваны беларускі вайсковы аддзел у сіле батальёну, які-б пасля вышкалення нас ахоўную службу ў Менску і апрача таго мог бы быць ужыты для змаганьня з партызаншчынай. І вы не маглі-б узяць на сябе арганізацыю гэтага батальёну." Я адказаў на гэта Шлегелю, што я пачуваю і заўтра дам яму адказ. Магчымасьці зарганізаваньня батальёну ў мяне былі дзеля таго, што ў маім распаражэньні была сетка вайсковых рэфэрэнтаў па ўсёй Беларусі, якія маглі выканаць мой загад. Але, каб зрабіць гэта не самому, а ў паразуменьні з прадстаўнікамі беларускага грамадзянства параіўся заступнікам старшыні самапомачы д-ра Валькевіча, старшыні Менскага акруговага кіраўніцтва самапомачы Кляна Саковіча і іншых. Было пастаноўлена пісьмова прадставіць Шлегелю варункі, на якіх маецца арганізоўвацца беларускі батальён. Гэтыя варункі былі апрацаваныя мною й прадстаўленыя супольна з Саковічам Шлегелю. Варункі былі наступныя:

- 1/ Камандзір батальёну й усе ніжэйшыя камандзіры-беларусы.
- 2/ Каманднай і службовай мовай у батальёне - беларуская.
- 3/ Кандыдатаў на камандзіраў прадстаўляе галоўны вайсковы рэфэрэнт ВСА пры самапомачы.
- 4/ Маральную апеку над батальёнам і прапаганду маюць беларусы.
- 5/ Узбраеньне, абмундзіраваньне і выжыленьне нямецкае паводле нямецкіх вайсковых ~~кажхххх~~ нормаў.
- 6/ Адзнакі на мундзірах павінны быць аднак беларускія, на шапках пагоні, а бел-чырво-на-белыя сьцяжкі на левым рукаве.
- 7/ Батальён можа быць ужыты толькі на Беларусі й толькі супроць ворагаў беларускага народу большавіцкіх партызанаў.

Калі Шлегель прачытаў гэтыя варункі, ён сказаў, што на ўсё згаданае праца таго толькі, што камандзір батальёну павінен быць беларус. Усе іншыя камандзіры, сказаў ён, будуць беларусы, але камандзір батальёну павінен быць немец. Калі я і Саковіч сказалі, што мы згаджаемся на гэтую зьмену, калі інакш ня можна, то Шлегель сказаў: "калі так, дык я вашай прысутнасьці падпісваюся пад вашымі варункамі." А цяпер, падпісаўшы паперу з'варнуўся ён да мяне, жадаю вам удачы ў арганізацыі новага беларускага батальёну.

На наступны дзень я выехаў у вакоўгі, каб на месцы паразумецца з акруговымі рэфэрэнтамі ВСА і кіраўнікамі самапомачы. Як тая, так і другія пашлі мне цалкам на руку. Запэўніўшы паўную волькасьць добраахвотнікаў з кожнае акругі, я вярнуўся ў Менск і пачаў чакаць іхнага прыбыцьця.

У пачатку лютага 1943 г. добраахвотнікі пачалі прыбываць. Немцы палі мяне сапраўды быццам цалкам свабодную руку ў арганізацыі батальёну. Із афіцэраў прыбылі ў батальён падлейтэнант Мазур, падлейтэнант Орсіч, лейтэнант Мялешка, д-рэд. Мохэрт, палка, Бандык і пав'ней іваніцкі. Камандзірамі ротаў былі вызначаныя Мазур і Орсіч. У першай палове марца батальён быў гатовы, складаўся ён з двух ротаў па 200 чалавек у кожнай. Калі батальён быў зарганізаваны, прапагандыстам быў вызначаны на маю прапанову лейтэнант Чабатарэвіч.

Батальён гэты быў вельмі добра абмундзіраваны й знаходзіўся на

9
17
?

ваенным харчаваньні. Справа ўзгадаваньня жаўнераў была настаўленая вельмі высока. Усё беларускае грамадзянства зьвяртала на батальён вялікую ўвагу, для батальёну даваліся тэатральныя паказы, вечарыны й іншае. Саюз моладзі з свайго боку даваў для жаўнераў аматарскія паказы. Адным словам, гэта быў узровень вайсковы аддзел - улюбенец беларускага грамадзянства.

У маі 1943 году батальён пайшоў у акцыю супроць партызанаў. У вакацыі, як камандзіры, гэтак і стральцы паказалі сябе з найлепшым боку. Пасьля колькі тыднёвай акцыі батальён вярнуўся ў Менск. Камандзір батальёну немец і іншыя немцы вельмі хвалілі нашых стральцоў і камандзіраў. У часе акцыі былі ахвяры сярод стральцоў і падафіцэраў. Гэтыя ахвяры вельмі ўрачыста былі пахаваныя ў Менску пры ўдзеле шырокага беларускага грамадства й немцаў. Адным словам, батальён палкам здаў эгэамен і мы спадзяваліся, што атрымаем дазвол на арганізацыю далейшых беларускіх батальёнаў.

У гэтым самым часе, калі здавалася, што ўсё на-як найлепшай дарогі пачалі зьдарацца канфлікты паміж камандзірамі батальёну - немцам і нашымі афіцэрамі. Я, як асяжун гэтага батальёну пусіў выступаць пры кожным канфлікце, як пасярэднік паміж камандзірамі батальёну й нашымі афіцэрамі.

Галоўным чынам прычыны для канфлікту былі дзве: адна тая, што немцы прыпрыводзілі да ротаў сваіх падафіцэраў, якія называліся шэфамі ротаў і інструктарамі. Усё гэтыя шэфы ротаў і пачалі ўваходзіць у кампэтэнцыі камандзіраў ротаў і зьвязаў. Нашы афіцэры не хацелі зрачыся сваіх правоў і прывілегіяў камандзіраў на карысьць нямецкіх падафіцэраў. Ізноў нямецкія падафіцэры пры кожным адсаджэньні іх, у выпадку, калі яны мяшаліся ў правы нашых камандзіраў жаліліся камандзіру батальёну. Немец камандзір батальёну заўсёды прымаў бок сваіх нямецкіх падафіцэраў і нападаў на афіцэраў беларусаў, хоць бы яны мелі стопроцэнтую рацыю. Нашы афіцэры ў такім выпадку адклікаліся да мяне.

Другая прычына канфлікту была тая, што на ўсіх гаспадарскіх функцыях у батальёне стаялі нямецкія падафіцэры, якія абкодалі нашых жаўнераў. Я асабіста сьцьвердзіў некалькі раз колажэж нямецкімі па афіцэрамі харчою, аб чым дакладваў нямецкім вышэйшым уладам. З гэтых прычынаў камандзір батальёну меў частыя няпрыемнасьці й канфлікты паміж ім і намі што раз больш паглыбляўся. Найбольш неўступлівым быў камандзір 2-ой роты надлейтэнант Мазур, шчыры беларус, чалавек вельмі амбітны й імпульсыўны.

Камандзір батальёну просіў мяне каб я адклікаў Мазура й даў на ягонае месца іншага афіцэра. Аднак я просьбы ягонай здаволіць нямог із прычыну. Праз некаторы час камандзір батальёну паведаміў мяне, што Мазур высыласца ў афіцэрскую школу ў Бэрлін на пераакаленьне. Такі зварот у дачыненьні да Мазура мяне вельмі здзівіў, аднак, я гэтаму паверыў. Хутка Мазур "быў высланы ў Бэрлін." Пераакада, ездам ён пайшоў у СД па дакумэнты: і як увайшоў у будынак СД, так з таго моманту ніхто яго больш ня бачыў. Тыдні прыблізна праз два пасьля гэтага выпадку, камандзір батальёну паведаміў афіцэраў батальёну, што Мазур быў забіты ў часе бомбардаваньня Потсдаму, дзе знаходзілася ягоная школа, але як вядома, што Потсдам ніколі ня быў бомбардаваны і сьмерць Мазура зьявілася загалкай.

Усё лета 1943 году батальён прымаў удзел у вакацыях. Былі ахвяры ў людзях, але батальён стаўся нязвычайна баёвай адзінкай. У восені

беларускага батальёну. Камандзір гэтай роты лейтанант Бандык, вы-
травіў роту і калі прыйшоў да роты камандзір батальёну, здаў яму ра-
парт. Але камандзір батальёну загадаў Бандыку ўступіць у строй, а
камандванне ротай перадаў падафіцэру немцу. Бандык у строй ня ўсту-
піў. Бачучы гэта, камандзіры звязалі лейтананта гэтака сама выступілі
із строю і далучыліся да Бандыка. Ротай камандваў нямецкі падафіцэр
а нашыя афіцэры на пахаванні былі прысутныя асобнай грунай прыват-
на. Гэты ўчынак Бандыка і ягоных афіцэраў камандзір батальёну палі-
чыў за адкрыты бунт, прыгравіў ім палывым судом і напісаў адпавед-
ны рапарт начальніку СД Беларусі ў Менску.

На другі дзень пасля гэтага інцыдэнту я прыехаў у Вялейку на ін-
спекцыю батальёнаў БКА. Лейтанант Бандык звязіўся да мяне із сваімі
афіцэрамі і раскаваў аб інцыдэнце. Я неадкладна напісаў адпаведны
рапарт Прэзідэнту БР і прасіў Прэзідэнта аб інтэрвенцыі ў гэтай
справе ў Начальніка СД. Прэзідэнт інтэрвенываў і ў рэшце рэштаў,
нашым афіцэрам была прызнаная слушнасць. Камандзір батальёну ска-
заў Бандыку, што ён пагарачуся, але адносіны паміж імі яшчэ пагоршы-
ліся.

У гэтым самым часе адзін звяз ІЗ-га батальёну стаў у Глыбокім
Камандзірам гэтага звязу быў надлейтанант Орсіч, адзін з найвыдат-
нейшых афіцэраў батальёну. Орсіч меў ня толькі выдатныя камандзір-
скія здольнасці, але і быў чалавекам уплывовым, быў духовым правады-
ром афіцэраў і стральцоў батальёну. Ягоны звяз праводзіў вучэбнае
вострае страляньне зь мінамёту. Адна міна ўзарвалася ў мінамёце,
так, што ўсе людзі, якія знаходзіліся блізка гэтага мінамёту былі ця-
жка паранены. Цяжка паранены і надлейтанант Орсіч. Асколак пры-
біў яму лёгкія навывлёт. Калі я наведаў яго ў лябарэце, стан ягоны
быў амаль бэспадзейны, хаця ў гэты момэнт, па чутках, ён паправіўся
і знаходзіцца ў лябарэце ў Баварні на вылячэнні.

У канцы чэрвеня 1944г. распачалася эвакуацыя Беларусі. ІЗ-ты ба-
тальён пачаў адступаць на захад разам зь нямецкім войскам. Па даро-
зе далучаліся да яго часткі, якія былі ад батальёну аддзеленыя. Ад-
носіны паміж камандзірам батальёну немцам і нашымі афіцэрамі, што ра-
горшалі і зрабіліся нарэшце немагчымымі. Нямецкія афіцэры былі поў-
нымі панамі палажэння ў ротых. Гэты стан давёў да распачлівага
кроку нашых афіцэраў. У Аўгустове на пастой лейтанант Бандык заля-
рмаваў сваю роту. Да роты далучыліся афіцэры Іваніцкі, Дрозд і Мо-
харт і пад камандай Бандыка адлучыліся ад батальёну і пайшлі ў лес.
Такім чынам 150 стральцоў і 4-х афіцэраў ад батальёну адпала. Пасля
ля гэтага факту Камандзір батальёну сабраў рэшту афіцэраў і накіра-
ваў іх у РСА. Лейтананты Сасукевіч, Кушнэровіч і Клінцэвіч, замест
РСА прыехалі ў Бэрлін у БР, дзе і былі прыдзеланы да 1-га Кадрова-
га Беларускага батальёну.

Афіцэры, якія пакінулі батальён у Аўгустове, ня мелі намеру здра-
дзіць. Да гэтага распачлівага кроку яны былі вымушаныя толькі не-
адпаведнымі адносінамі да іх немцаў. Аб гэтым сьведчыць той факт
што двух афіцэраў лейтанант Дрозд і Мохарт, пакінуўшы батальён да-
лучыліся да калёны ўцекачоў і разам з калёнай адступілі ў Нямецчы-
ну. Калі даведаўся аб гэтым камандзір батальёну, то напалаў патруль
зложаны з немцаў, каб арыштаваць Драздо і Мохарта. Патруль прышоў
ў калёну, сабраў лейтананта Драздо і Мохарта і адвеў іх ад калё-
ны, на вачох бежанцоў абодвух застрэліў. Кажуць, што быццам лейта-
нант Мохарт быў